

ÕHUALARM!

Besti sõdur kirjeldab enamlaste ebaõnnestunud õhurünnakut

On hilisuvine varahommik, selge ja kristalne. Kõik on nii vaikne — kostab vaid üksikuid „hommikutervitusi“ enamlaste patareidest.

On liiga ilus sõdimiseks, aga sellest ei küsi paraku keegi. Kastetilgad säravad hommikupäikeses. Oleme alles praegu pugenud välja oma „korterist“, mille moodustavad maasse kaevetud, seestpoolt heintega vooderdatud, pealt telgriididega kaetud augud.

Momendil „mõllame“ hommikusõdiks praekartulite valmistamisega ja see töö ei edene nii lihtsalt. Kokakunst on alati raskem kui sõjakunst, on meie üldine otsus. Oleme nii seotud oma tööga, et unustame ümbruse ja aja. Sõda peab saama ju maitsev!

Ainult õhuvaatleja ei võta meie vaevanägemisest osa, temal on muudki teha. Ta viskab vaid aeg-ajalt pilgu meie poole, nagu tahtes ütelda — eks me näe!

Ja ta näebki, mida me just praegu kõige vähem ootame — vaenlase lennukeid. Juba hõikabki ta: „Alarm!“ Ja edasi loendab ta valjult: „Neli, kuus, kaheksa, kümme, kaksteist, neliteist, kuusteist vaenlase lennukit, tüüp PE2. suund kaheksa otseste pealelennus!“

Teame juba, et nüüd juhtub midagi. Harilikult nad ei lenda nii suurte gruppidega. Sõdame silmapilk kahuri juure. Vabastada raud katted ja avada lukk on vaid silmapilgu töö.

Asbestkinnast nõõpides mõtlen, et ei tea, kas „nakkab“ ka? Juba on numbrid üks, kaks, kuus telefonid pähe asetatud ja väntavad hoolega kahurit. Ka laskemoonakandjad on oma kohad sisse võtnud, moodustades laskemoonapunkrist kahurini ahelikku.

Nüüd tulevad teated: „Nr. 1, valmis!“ — „Nr. 2, valmis!“ — „Nr. 6, valmis!“

Kahuritelem annab patareitõlmele omakorda teate: „Relv Dora — tulevalmis!“ Sama kordavad ka kolme teise kahuri ülema.

Järgneb tulekäsklus patareitõlmealt ja siis heliseb väike elektrikell iga kahuri küljes. Hetke jooksul on täiesti vaikne ja kuulub vaid järjest tugevnevad lennukimootori mürinat, ning kahurilukkude metaliseid kõiksatusi. Siis raskatab neljast rauast korraga löök vaenlasele.

Hetke vältel keerleb õhus vaid tolmu ja püssirohuhuitsu ja siis läheb trall lahti. Hakkavad töötama ka väikesed „kahakilomeetritelised“, mis tulistavad leekkuulidega ridatuld.

Me ei tea muud kui laeme ja päästame — lask lasu järel otsib vaenlast. Pole aega vaadata, kas tuli mõjub või ei. Raua suuna järele, mis on praegu püsti, järeldan, et nad on päris pea kohal.

Patareitõlme annab käskluse: „Pommid! Täiavarjumine!“

Viskun samasse küljeli. Kui otsetabumust ei tule, siis killud ka siin midagi ei tee. Juba tulevadki pommid

tuttava undava viilistamisega ja rakstavad lõhkedes. Aga nagu alati enamlastel, lõhkevad pommid tükki maad patareist eemal.

Sõdame püsti ja tauts läheb edasi. Nüüd tulistame juba põgenevaid lennukeid. Märkan, et kaks neist lööb van-kuma. Valju mootoriulumise saatel püüavad nad teistele järele jõuda.

Äkki pääseb kogu patareilt valla vali rõõmuhüüe: üks neist sõostab leekides algul püstloodis üles ja siis põledes ning loperdades sügavikku.

Aga mis väike valge pilveke seal hõljub? See on ju langevari koos len-duriga. Arvestame tuule sunna ja tugevuse järgi, et ta meieni siiski ei kandu. Langevarjust saab ju nii toredaid kae-larätte, sest langevari on valmistatud parimast siidist. Trööstime end sellega, et igatüüli meist on juba üks. Pole ju see ka õige flakimees, ke pole lange-varjust kaelarätti!

Nüüd saadetakse komandörile teade ja varsti võime uhkeldada jälle ühe valge ringiga kahuri rual. Siis kuulen ka, et lennukid olid tulistanud hullumeelselt pardarelvist — kuulipildujaist ja parda-kahureist. Ühe telgi juurest kostabki ehtsat vandumist. Seal on üks kuul lä-bistanud telgi, ühe mehe puhkusemund-ri ja kolm vaipa.

Alles nüüd võime oma poolelijäänud hommikusõdiki edasi valmistada. Kas sõdimiseni jõuame, seda veel ei tea. Tu-leb ju teha jälle tükki tööd — süüdata tuli jne.

Päev algas meil palavalt, aga õnne-likult. Ja õnne on meil alati laialt — seda halvem aga tiblale ja tema tiiba-dega naelakastidele.

Septembris, lõunarindel.

SS-strm. Ülo V.

Leegitsevad linnad Nõukogude Liidus tähistavad sõjateed. (Wb.)

Saksa allveelaevade uus vastane

Käesoleva aasta 31. juulil teatas sõjajou-dude ülemjuhatus esmakordselt Ameerika Blimp-tüübilise õhulaeva allatulistamisest ühe Saksa allveelaeva meeskonna poolt.

Saksa allveelaevade mehed ei imestanud sugugi, et neid tundis õhulaev, sest juba ammu teadsid nad selle kergesti tabatava ja raskepärase õhulaeva võitluse rakendamisest, mida saatsid kiired lennukid. Saksa tsapeliinid ja Schütte-Lanz-Starr õhulaevad mängisid veel 1914.—1917. a. tähtsat osa, eriti sõjalaevade juures, kus nad Saksa merejõududele osutasid võitlustegevuses olulisi teeneid laure alal. Julgeid õia! rün-nakuid Inglismaale, kus purustati hulk vaen-lase sõjalisi objekte, mõjutasid Saksa karde-tud tsapeliinid tunduvalt inglise rahva mo-raali. Ühe Saksa mereõhulaeva tähepau-värivaimaks saavutuseks oli tsapeliin-õhu-ristleja „L59“ lend 1917. a. novembris Bul-gaariast Ida-Aafrikaasse ja tagasi, kusjuures lennati vahetpidamatult 6800 km.

Praegused P.-Ameerika „Blimpid“ aga on kergestiliikuvad püsiohulaevad, mis Good-year Companie viimase aasta kestel välja töötas.

Ikka tugevamaks muutuvad Saksa allvee-

laevad, kes on tunginud kuni P.-Ameerika idarannikuni ja ka praegu veel oma torpee-dode ning kahuriaga lastetavad vaenlase kauba-transpordi ja tanklaevatonvoisid. Nad on sundinud ameeriklasi suures hädas kasu-tusele võtma kõiki mõeldavaid vahendeid. Peale teiste moodstate lennukitüüpide kasu-tatakse nüüd ka püsiohulaeva miini- ja all-veelaevade otsimiseks.

Kuna Ühendriigid enne sõja puhkemist ei saavutanud mingit menu meie suurte tsapeliinide järeleehitamisel, hakkasid nad arendama väikesi liikuvaid õhulaevu, nn. „Blimpid“, mida varem kasutati spordiks ja lõbusõitudeks, reklaam-õhulaevadena ja vä-hemal määril postiveoks. Hiljem võttis Ühendriikide armee ja merevägi need õhu-laevad tarvitusele püüdamise- ja mõõtmis-lendudeks, õhulaevajuhtide ja meeskonna väljaõppeks, samuti ka langevarjupäppajale algõpetuse andmiseks.

Kuna need sõidukid vajasid vähe ruumi ja neid oli kerge käsitada, võis õhulaevade-ga maabuda pilvelõhkujate katustel, jaama-de ja laevadel. Sest „Blimpid“ omavad erilise ankruseadme, mis võimaldab neid kinnitada masti külge. On ehitatud ka au-tomaste või väikesi kokkupandavaid, kanta-vaid maste, millede külge saab õhulaeva ankurdada. Et tuleohtu võimalikult vähen-dada, on õhulaevad täidetud heelumgaasiga.

Uued „Blimpid“, mida Ühendriikides ehitatakse sõjaliseks otstarbeks ja mida ni-metatakse uhkelt „allveelaevatapjaks“, on iga-l juhul tähelepannuväärivad vastased ja Saksa allveelaevade meeskonnad ei alahin-da neid.

Igal õhulaeval on 6- kuni 8-liikmeline meeskond. Mootoriks on kaks 900—1000-hobujõulist tähtmootorit, mis annavad tun-nis 80—90-km kiiruse. Mootorid on voolu-joonelised ja asetatud õhugondis mõlemale küljele. Gondis asetses juhirusruum, radio-telefoniistruum ja kaks pommitambrü, mil-les võib kaasa võtta ka suuremakaliibrilisi pomme. Peale selle on õhulaevad varustatud pardarelvade, paljude kuulipildujate ja len-nukikahuritega.

Nagu meie allveelaevad teatavad, ei te-gutse need õhulaevad ainult luurajadena, vaid ka ründajadena. Kuid Saksa vaprad allveelaevade meeskonnad said oma suure-pärase tõrjerelvadega kiiresti hakkama ka selle vastasega.

Viljandis korraldatakse kunsti-näitus

Viljandi kunstinikud on saanud kombeks korraldada igal aastal kohalike kunstinäi-tusi, kusjuures tänavune kunstinäitus Viljan-dis tuleb korraldamisele novembris. Sellel esineval kõik Viljandis asuvad kunstnikud, arvult 9.

Tema viimane vale?

Igatks tunneb suitsetajat, kes ühel hommikul energiliselt seletab: „Ma ei suit-seta enam!“ Kuid pool tundi hiljem, sü-gavais mõtteis süütab ta taas endale si-gareti.

Kes tunneb sellist parandamatut suit-setajat, peab tundma ka USA informati-siooni-minister Simson'i ja talle andestama

Kui mõni päev tagasi seletas Simson: „Nüüdsest peale anname sõjaliste sünd-muste kohta ainult õigeid teateid.“

Praegu on see aga liiga ilus, et olla tõi, ent oletame siiski, et see nii oleks. Oletame, et härra Simson ütles meile tõi. Mida peab ta siis ütleva? Ta peaks ütleva: „Lugupeetud kuulajad, mul on hirmus kahju, et ma teid tänaseni selli-selt petsin, ent see oli vajalik. Nüüdsest peale kuulete aga ainult tõe, et jääda tõe juurde, tahan teile öelda: oli õieti lap-semäng, et vaiksime peagu aasta Pearl Harbouri kaotustest ja kuuest põhjalastud lahinglaevast tegime ühe. Oli lapsemäng humanseist tundeist tingituna omi mee-leheitlikke taganemisi Ida-Aasias targalt „saarelt saarele“ strateegijaks nimetami-ne, mille resultate näeme selles nüüd-kuna meie vastuhakkavaid hin-dusid Briti abiga edukalt ohjeldame. Mis aga nüüd tuleb, on palju tähtsam. Taht-sime, kui lubate et ma seda ütlen, oku-peerida Põhja-Aafrika kolme peaväga, va-jasime selleks aga kuus kuud. Maabusime Sitsiilias ja viis nädalat oleme neednud seda maabumist. Maabusime lõpeks ka härra Badoglio juures ja saime seal, kus ootasime rahvajuubeldust, hirmsasti naha peale. Oleme nüüd kindlaks teinud, et meil pole mingit aimu ei strateegist ega ka poliitikat. Seepärast oleme otsustanud nii sõjajuhtimisele kui ka poliitikale iga-vevaks selja pöörata.“

Usute, et härra Simson seda kunagi ütleks? Vaevalt küll. Seega pole ka tema eelpool tsiteeritud lause veel kaugelki te-ma viimane vale.

Asutati Euroopa kirjanikeliidu Soome osakond

Pühapäeval asutati Helsingis Euroopa kirjanikeliidu Soome osakond, mille juha-tuse valiti soome nimekaimad kirjanikud. Esimeheks sai kirjandusprofessor V. A. Kos-kenniemi, tuntuim soome elusolevatest juuri-kunst, ja Euroopa kirjanikeliidu esimehe asetäitja. Abiesimeheks on Olof Enckell, liiki-meiks Lauri Haarla, Viljo Kajala, Arvi Kivi-maa, soome kirjanike esindaja Euroopa kirjanikeliidus, ja Örnulf Tigerstedt, rootsi keelt kõnelevate soome kirjanike esindaja Euroopa kirjanikeliidus. Asetaajaks liik-meiks valiti Yrjö Soini ja Harald Hornborg. Soome osakonda kuulub 36 soome ja 16 rootsi keelt kõnelevat kirjanikku.

Lõuna-Eestis anti tagasi 4520 talu

Möödunud pühapäeval peeti Tartu piir-konnakomissari korraldusel Tartu-, Võru- ja Valgamaa loikuspüha. Sel puhul toimusid pü-hapäeva pärastlõunal kõigis kolmes maakon-nas loikuspüha rahvuspidustused, kus piir-konnakomissar, ta kaastöölised, maakonna põllumajandusjuhid, maavanemad ja nende abid esinesid vastavate päevakohaste kõne-dega, jagades ühtlasi välja talude reprii-tatiivseimisiirid talude pärisomandiks tagasi-andmise kohta. Kogusummas sai neis kol-mes maakonnas oma talud tagasi 4520 talu-pidada.

Sinise taeva all

ROMAAN
Johannes Kaup

98.

„Naljaks! Surmaga siis, või surmajutuga... niiviisi naljatleda! Kuigi naljaks, aga... süda jääb ikkagi raskeks...“

„Hea küll, jäägu selline jutt siis viimaseks korraks,“ lubas Endel. „Ütleisin seda liialt mõtlematult. Meie jutud siin ei näigi aga ju minevat täna seda rada, et võiksime unustada kõik halva ja raske ning olla päriselt nii, ... vabade-na. Kui läheksime aga, külastaksime nüüd kor-raks mu isa, võib-olla paraneb siis ka meeleolu ja kõik. Oled sa nõus tulema kaasa?“

Muidugi — või mis pidigi olema siis Mael sel-le vastu!

Nad tõusid seejärgi pingilt ja sammusid üks-teist käest hoides üle lagunenud veskitammi sin-na, kus põldude taga mustas õine laas ning kust vaatamata sellele, et südaõõ oli murdnud end juba ammugi ümbruskonnale, kostus ikka veel üksikuid, vaikseid hääli.

„Näe nüüd,“ märkis Endel, „ka seal ei na-gata. Ka seal rändavad südamele mõtted ning otsivad teed keeltele ja neist üle.“

„Jah, ju nad siis rändavad, kui need pole just niisama ... valvurid,“ mõnas Mae.

„Jah, kui nad pole valvurid,“ kordas Endel. „Aga need polnud siiski valvurid ning Endelil oli olnud õigus: vanad mehed istusid seal, met-saserval, ning nende jutud keerlesid mujal.“

„Jah, kui ainult mõelda,“ kuulsid nad veni-vat häält, tundmata hämaruses selle hääle oma-nikku, „kui, ainult mõelda, kuidas nüüd talud aina tühjenevad inimestest ja tööd jäävad sinna-paika ... just nagu õige vanastigi, nagu kirjan-i-kud seda jutustavad. Ei tahtnud teisi uskuda, et mis nad raiped, nõnda nüüd's kunagi ...“

„Aga nüüd on see omal käes,“ vastas teine.

„Jah, nüüd on see käes küll.“

„Kui saaks või teeks sedaviisi,“ oletas jälle tundmatu teine, „et katsuks päeval kuskil töö-tada, niita heina või ... saaks vähemalt talveks loomadelegi suutäie-teise.“

„Ei sellest tule midagi,“ laideti aga samas ta kavatsus. „Tulgu mis tuleb, aga nüüd ei maksa näidata nagu lagedale. Siin on ikka omad ven-nad ja relvad neil käes, ju sa nägid-kuulsid isegi ...“

Mae ja Endel mõõdusid neist lähedalt ja kau-genesid siis jälle. Nad ei kuulnud jätkuvalt jutu-ajamist pikemalt. Ainult häälele vaikselt kõma kin-nitas, et mured sunnivad taanduma neil kahel une veel kauaks silmist ning pakitsevad mõtted otsivad üha ja üha väljapääsu.

„Jah, seesugused nad on,“ ütles viimaks En-del mõtlikult. „Just nagu isagi ... kui ongi siin, meeled-mõtted on jäänud oma maa ja maja juurde.“

Mae tahtis talle parajasti midagi vastata, kui kaugemalt, sealtpoolt seljastatava jäänud Siimusoode, Vanakubja suunast, kostus järsku laskmist. Tera-vad lasud põrkusid vastu õist metsamüüri ja vee-resid siis just nagu tuhandeks tikikis hajudes ladvastikku mõõda igasse kaarde laiali.

„Mis see oli?“ küsis Endel seisatades.

„Jumal küll, nüüd nad hiilivad ja ründavad vist juba õõsigi!“ vastas Mae end ta käsivarde klammerdudes.

Endel ei vastanud kohe.

„Mis nüüd?“ küsis Mae hetke pärast uuesti.

„Mis muud kui ... isa juurde minekust ei tule nüüd midagi,“ vastas viimaks Endel. Ning, ootamata Mae nõusolekut, pöördus ta samas ja hakkas ühes kaaslasega sammuma tagasi met-saservale.

Hiliste vestlejate juurde jõudes olid need tõus-nud juba püsti. Nad vaikisid nüüd, aga kui En-del ja Mae saabusid nendeni, näitasid nad üle väljade.

„Seal, Vanakubja taga,“ ütles neist üks, „seal tõuseb tulekuma metsaserva tagant. Oleks nagu Padula kohal ...“

Jah, seal tõusis tõesti tulekuma, tõusid isegi leegid — Endel nägi seda nüüd isegi ja selgesti. Ja selleski näis neil olevat õigus, see tundus ole-

vat tõesti Padula, väike- ja vaesevõitu metsatalu, mis sattunud nüüd, õõsi järsku, leekidesse.

„Mae“, pöördus Endel samas kaaslasele, „sa ole nüüd, palun, hea ja mine ükski ning kohe koju. Küllap ma sulle homme juba jutustan ...“

„Aga sina ise ... lähed sa siis sinna?“ küsis Mae.

„Ole nüüd hea ja mine,“ palus Endel uuesti.

„Arusaadav, et mina ... pean minema.“

Mae pigistas korraks üsna tugevasti ta kätt, ei lausunud aga enam sõnagi, eemaldus kiiresti ja kadus siis hämarusse.

Äratage, mehed, otsekohe parkümmend poissi, kõige parem, kui enamik oleks need, kes tulid Soomest, sest nende relvad on ... paremad,“ andis Endel meestele käsu ja lisandas juba lah-kumisele valmistudes: „Kogunemine kohe — veskitammi juures.“

Ning juba järgmisel minutil oli ta ka ise ka-dunud. Ta rüütsas otse läbi metsa sinna, kus õõbis Joel ja äratas selle. Ning kui nad siis mõ-ni miinut hiljem jõudsid ettenähtud kohale, kogu-nes sinna juba mehigi, nende hulgas, nagu ikka, Eerik, Margusson, Mägi-meis, Vanase Kustas, Ääsi-mäe Ott ...

„Vaene Mart,“ ütles viimane meeste juurde jõudes. „Seal, linnas, kurjustas ta minuga hobu-se pärast, nüüd läheb tal talu ... teab, millest ...“

„Millest ta siis ikka“, vastas Endel tõsiselt, „kui seal kostus laskmist.“

„Laskmist?“

„Laskmist? Ja või siis Mart seal ise paugu-tas! ... Ega muud kui ... sai talle ju soovita-tud, et tulgu ära, siia — ei tulnud ...“

„Tuli ta või mitte“, lõpetas Endel arutelu, „nüüd pole sinna enam midagi parata ja meil ei maksa siin raisata aega. Talu on tules ning mida varem suudame moodustada ta ümber rön-ga, seda kergemini selgitame põhjuse.“

Mehed noogutasid tummalt ja vaikisid. Ning kiiresti lahkusid nad seejärgi õhe, sammudes või kohati koguni joostes üksteise kannul mõõ-da kastemärga peenrarohtu, kuni jõudsid Padula väl-jaaluste heinamaadeni ja seisatusid seda ületa-nud põldude serval. Neist veel veidi kaugemal, peaaegu keset välju, teispool mustava metsasiilu tumedal taustal leegitsesid Padula hooned.

„Neetud saatnand!“ urises Kustas, kui põle-

vate hoonete poolt kostus nendeni üksikuid hää-li. „Nad on hiilunud taluni metsast ja küllap nad sinna ka jälle kadusid ...“

„Seda me näeme!“ vastas Uusna tumedalt ning Endel lisandas:

„Nüüd, poisid, pole enam kaotada aega. Kaks kolmandikku meist, seega kaheksa meest, läheb, neli kummaltki poolt talu, kiiresti teise külge ja haarab sealt talu ni, et neil, kes jäänud veel põlevate hoonete lähedusse, ei oleks enam põge-nemise võimalust. Sina, Eerik, jääd seal juhiks. Ja sina, Kustas, lase kuuldavale oma meisterlik öökullikisa, kui olete jõudnud kohale. Noh, marss-marss!“

Laskmata korrata veel käsku ja vajamata lä-hemat selgitust, kadusid mehed kummaltki pool loõmavat talu väljale laotuvasse suveõisesse hämarusse. Kohalejäänud neli meest, nende hul-gas Uusna ja Endel, seisis hetke vaikides.

„Ott,“ ütles siis Uusna, „mine siit pisut pare-male tiivale, et neil poleks ka sealt enam välja-pääsu ja sina, Margusson, asu vasemale. Kui kostub Kustase märguanne, siis hakake liikuma üsna pikkamööda talu suunas, kuid tehke seda nii, et te ei jõuaks meest liialt varem hoonete lähedusse.“

Ning kuna ka Margusson ja Ott neist lahku-sid, jäid Uusna ja Endel kahekesi laia põldude-ala haaravasse väljade keskosas.

Nad seisid seal vaikides ja kõrvu. Lõõmavad taluhooned neist veidi maad eespool pragisesid, kusjuures loos õõtaevasse tõusvate leekidega lendles tuheminise, pisut koguni roheka taeva all loendamatu sädemeid, tõustes ja vajudes, kaldudes kord nagu rutates ühte külge, peatu-des siis aga uuesti ja vahetades suunda, nagu oleksid nad imeväikesed elusolendid, kes kihuta-tud järsku oma eluasemeilt ega tea nüüd enam, kuhu minna, et jätkata seal katkestatud und, või millist suunda valida. Aegamööda suri neid kas õhus või langes väsides sinnasamasse, kuhugi põllule, kuhu kadusid ja hääbusid. Järsult, mõni hetk enne seda, kui maja tagant metsast kostus vana kasikaku kõle „uu-huu“, mis kordus seal hoiatavana ja pisut liigselt valjuma veel paaril

Möödunud töösuvi Järvamaal

Vili suudeti koristada üldiselt õigeaegselt, kartul äpardus, kohati, rehepeks praegu käimas

Taas on saabunud sügis ja lõpetanud põllumehe töö- ja väevarohke suve. Suvi talvil askeldusi ja rühmlemist varavalega hilisõhtuni on seljastaga. Nurmelt on kadunud sügispäikeses kollendunud viljapõld ning vaidavara osa väärtuslikust saagist on toimetatud varju alla. Vähemaks on jäänud ka hilisõhtuni taludest koostunud peksu- masinate undamine. Ent sellega pole põllu- mehele saabunud veel muretu lõudehetk. Veel käivad askeldused kartulipõllul ning kõrremaal pöörab sabb sügiskünnil mulla taas mureks.

Et saada ülevaadet sellest, milliseks kujunes möödunud suvi Järva põllumehe ja talu- ning omandite töösuvi Järvamaa väljal, külastasime Järva maa-agronoomi M. Karumäe'd, kes meile kokkuvõttes järgmist jutustas.

Tingituna varajast kevadest, alustati kevadkünte tänavu varem, mistõttu need valdavalt osas lõpetati õigeaegselt. Künnitööd hilinesid vaid üksikuid kohtades ja seda vaid peamiselt seal, kus end tunda andis inim- või hobutööjõu puudus või põllumaale madalad asukohad. Künnitööd lõpetamisel alustati kohe ka külvitöödega. Kuigi külvitööd tõhusat teostamist tunduvalt pidurdasid vihmased ja tuulised kevadilmad, terav seemnevilja puudus, eriti kartuli osas, ning inimese ja hobutööjõu vähesus, tuldi kevadiste külvitöödega üldiselt enam-vähem rahuldavalt toime.

Mis puutub viljakoristamistöödega, siis on need üldjoontes arenenud rahuldavalt, kusjuures tööd selles osas on lõpetatud sajaprotsendiliselt. Kuigi esialgu raskustega pidurdasid sajused ilmastikuolud, jõuti koristamistöödega kogu maakondlikus ulatuses õigeaegselt lõpule. Märksa halvem oli aga lugu heinaga, kuna see püsivate sadude ja heinamaade üleujutuste tõttu jäi õigeaegselt niitmata ning tööd tuli sooritada enam-vähem raskustega ühel ajal või veelgi hiljem. Paljud metsa- heinamaad aga jäidki käesoleval aastal Järvamaal niitmata, kuna heinaaja möödunud puudus selleks aeg ning püüdsid ka töökäed. Äralangesid peaaegu täielikult tänavu juba ka uudis- maa-heinamaad, kuna kultuurid uudis- maadel väetiste puudusel kadunud.

Rukki ja nisu saake vähendas käesoleval aastal kõige pealt asjaolu, et eriti rukki õitsemise aeg sattus vihma- perioodi, mistõttu tolmlemine ei saanud toimuda korralikult. Lisaks sellele löid vihmad ja tuuled kohati nii rukki kui ka nisu tugevasti maha. Seetõttu jäi tera mitte ainult peenikeseks, vaid viil kippus ka juba põllul kõrre otsas kasvama. Paremaks kujunes aga odra ja kaera väljaand ning ka koristamis- töödega suudeti tulla toime õigeaeg- selt. Hoopis halvem on aga olukord Järvamaal kartulisaagiga. Üldiselt suu- dab kartul tõusta vihmade tõttu Jär- vamaal ainult kohati keskpärase ta- semele, paljudes kohtades, näiteks Kä- rus, ikaldus aga kartulisaak täiesti, samuti ikaldus kartul kohati ka Säre- vere, Väätsa ja Paide vallas ning mu- jalgi madalamal maal. Keskmiseks kartulisaagiks Järvamaal tuleb arves- tada läbinisti 60 protsenti.

Kuigi kartulivõtmist pidurdas tuge- vasti inimeste puudus ja masinate puudus, on seni suudetud ülevõtta Järvamaal umbes 98 protsenti kartulaist. Tööd sellel alal lõpetatakse lähemal päevil. Pilt viljapeksu alal on Järvamaal küllalt kirju. Samal ajal, millal kohati on juba mõni aeg tagasi jõutud lõpu-

le nii tali- kui ka suvilja peksuga, teostatakse paljudes kohtades praegu alles vilja sissevedu ja ollakse masina- te ootel. See on seda aeganõudvam, et üldiselt on puugaasi generaatoritega töötavate masinate arv Järvamaal väi- ke, kuid õhude, eriti kütteõhude puudus omakorda takistab kasutamast teisi, puugaasile üleviimata masinaid. Teata- vaid ja kohati isegi üsna suuri takis- tusi viljapeksul valmistab ka peksu- masina osade ja rihmade puudus ning asjaolu, et osi pole saada kohtadel, vaid neid võimaldub saada ainult Tal- linna, kuhu pääs aga omakorda raske.

Üldiselt on Järvamaal seni pektud talviljast ca 75 protsenti, suviljajadest aga ainult 10 — 15 protsenti. Rõõ- mustaval kombel on aga teostatud juba praegu enamikus kohtades viljade vedu künnidesse, kus neid ei kahjusta enam niivõrd ilmastikuolud ega sajud. Paljudes kohtades on viljade sissevedu

silmapilgul veel käsil, mistõttu pole saadud ka kõikjal asuda veel sügis- künnide teostamisele. Üldiselt peab aga ütleva, et sügiskünnide teostami- sga alustati Järvamaal tänavu kohati üsna varakult, mistõttu on loota, et juhu- l, kui maa ei külmu niipea, suu- detakse ka sügiskünnid sooritada suu- remas ulatuses ja korralikult.

Tänavune töösuvi Järvamaal kuju- nes kokkuvõttes raskeks ja pingirik- kaks, kuid nüüd, seistes hooajatoode lõpul, võib siiski vaadata teatava ra- huldustundega suve jooksul tehtud töö- le. Suvi oli raske, kuid põllumees töö- tas innu ja andumusega, hoolimata pingutuste suurusest, ning saavutas ka ülima. See on seda rõõmustavam, et oma seesuguste pingutustega on põl- lumees osutanud võitlevale rindele tänuväärsele abi, mis ei jätta avaldamata oma mõju lõppvõidu saavutamisel.

Sügisese Sõrando elupale

Põldudel käivad veel hoogsad tööd. — Maanaiste selts arendab hoogsalt lavategevust

Hoolimata sellest, et sügis on mür- nud end juba metsadesse ja väljale, käivad põldudel ikka veel hoogsad tööd. Kuna vahepealsed vihmased il- mad töid tugevasti pidurdasid, toimub õieti alles nüüd kogu Sõrando küla ulatuses viljade sissevedamine künni- desse, kuhu nad jäävad siis ootama peksuvõimalusi. Vastavate ruumide puudust õnneks külas ei esine. Vilja- vedude tõttu on ainult üksikud saanud asuda seni sügiskünnide teostamisele.

Suvelilja ja kartulisaak kujunes Sõ- randos käesoleval aastal üldiselt rahul- davaks, rukis jäi aga nõrgaks ja tera peeneke, mistõttu selles osas pole pal- ju loota. Täieliku ülevaate saakidest saab aga mõistagi alles siis, kui rehed suudetud peksa. Seni on pektud osa-

liselt ainult rukkeid, kuna suvelili on enamikult peksmata.

Mis aga Sõrando põllumeest käes- oleval aastal eriti rõõmustab, on asja- oolu, et talvilja orased on praegu head, eriti varasemad külvad. Kui ka talv kujuneb soodaks, siis pole silmapilgul põhjust olla tulevase aasta saakide pä- raat eriti mures.

Õhtu ja pühapäevad möödavad kü- las vaikelt, milleks oma mõju ei jätta avaldamata ka valgusaine puudumine. Uuesti tegevusse rakendunud maanaiste selts on kohapeal õieti ainuke, kes aeg-ajalt loob pidude korraldamisega pisut elevust. Muide kavatses maanaiste seltsi näitering külastada neil päevil, tõenäoliselt 24. okt. isegi Järva-Pee- rit, esitades seal näidendi.

Paide rea kursuste ootel

„Puhkus ja Elurõõmu“ kohalik osakond korraldab käesoleva kuu lõpul võõrkeelte-, võimlemise- ja rahvatantsukursused. — Kavas kirja- nike märkpäevade tähistamine

„Puhkus ja Elurõõmu“ Paide osakonna korraldusel toimuvad kohapeal kavatsusi mööda oktoobriku lõpuks võõrkeelte-, võimlemise- ja rahvatantsukursused, kus- juures eimeestena toimuvad võõrkeeltekur- sused. Kursuste kavas on esialgu ettenähtud grupid saksakeele alal algajale ja edasi- jõudnuile ning soome- ja ingliskeele alal algajale. Peaks aga leiduma huvilisi, siis tulevad vajaduse korral tulevikus kursused ka teiste võõrkeelte alal. Nimetatud kursu- sed osutuvad kavatsuse kohaselt üsna ulat- suslikele, täites igatki umbes 50 tundi. Lähemat informatsiooni antakse teostatavate kursuste kohta ning samuti registreeritakse ka osavõtta soovijad „Puhkus ja Elurõõmu“ kohalikus osakonnas Paides, Tallinna tän. 4. Lisaks keeltekursustele on kavatsus kor-

raldada lähemal ajal ka erinstruktorite juh- timsel kursusi rahvatantsude ja võimlemise alal. Kursuste lähem aeg on praegu veel eelalgustel, kuid osavõtta soovijail tuleks en- did kiiresti registreerida eelpoolnimetatud asukohas, mis võimaldab siis määrata juba lähemal kavatatavate kursuste aega.

Lisaks eelnimetatud kursustele on „Puh- kus ja Elurõõmu“ kohalikul osakonnal ka- vas ka rea meie kirjandus- ja kultuuri märk- päevade tähistamine, kusjuures selpühil korraldatavate õhtute lähem aeg ja täpsem kava on silmapilgul veel eelalgustel. Kuna ettevalmistused nende teostamiseks aga juba alanud ja käimas, siis loodetavasti voi- maldub sellelki osas üldida juba lähemal päevil üht-teist lähemalt.

Elekter levib Türi üm- bruses

Türi ümbruses on käimas praegu ulatusli- kud tööd talumajapidamiste elektrifitseerimi- seks. Teoksil on Türi-Väätsa-Lõõla kõrgepin- gelini ehitamine, millest töödega alustati juba paari kuu eest. Magistraaliliin tuleb 18 km pikk. Töödega on jõutud juba niikaugele, et nende päevade sees lõpeb postide pü- sitamine ja algab juhtmete asetamine.

Ehitustööd toimuvad kohapealsete elekt-

riühistuste ettevõtetel ja talupidajate oma jõududega. Alajamada on ehitamisel Kirna, Väätsa ja Lõõlase.

Osa majapidamisi loodab elektrivalgustu- se saada juba novembriku lõpuks, misjaks valmivad madalapingeline võrgud küldes. Ehitustöödeks vajalik materjal on elektri- ühistul olemas, paljudel taludel isegi si- seseaded valmis.

Tööde lõplikul valmimisel saab ligemale 350 talu elektrivalgustuse, peamiselt Väätsa valla talumajapidamised.

peame endast mõistatavaks vanade teatrite juures. Ühest nõudest peame aga küll van- kumatult kinni: et ka Paide teatris pütka- mud seda tööaavastuse maksimumi, mis andu oludes võimalik ja mida meil kõig- lile nõuavad kaasa ja kõrgemad kohustused. Ühtlasi tahaks loota, et ka selle Eesti noo- rima teatri tegevust hingestaks sama hea- tahlik rahvaläheduse ja ükemeelse vaim- miste meie omateatri ajaloo leidub nii pa- lju kannet näiteid. Sellise vaimse üheks peatunuseks on sõbraliku koostöö taot- lemine võimalikult laiemate ringkondade- ga ka teiste asjatundjate asutustega, et teha teatrit tõepoolest rahva enda asjaks. Seepärast oleks väga tervitatav, kui linna- valitsus kui teatri juuriidiline peremees moodustaks oma uue ettevõtte juurde vaa- tava nõuandva kolleegiumi, kuhu saadaksid oma esindajad Rahvakaasvatusse amet, „Puh- kus ja Elurõõmu“, koolid, ajakirjandus jne. Selles kolleegiumis või komisjonis oleks siis võimalik kaaluda kõiki teatrilu puu- tavaid küsimusi (eeskätt muidugi kunstilisi), kusjuures nende lõplik ja vastutatav lahenda- mine jääks muidugi teatri juhtkonna ja ülal- pidaja hoolde. Eriti teatrirajamise algaas- tadel ei puuduks sellisel nõuandval asutusel, mis siin asendaks ühtlasi ka mujal leidu- vail teatriseltside juhatusi, oma põhilisem tähtsus.

Võib-olla tundub see sooviseld algava uue teatri esimese hooaja sissejuhatusena mõnegi meelest liiga nõudlikuna. Kuid just alus-õnne õigesti rajamisel on olnud peilis- ehituse kandvus. Ajakirjandus — isegi väl- jaspool Paide — on omaltki poolt aidanud uue teatri loomiseks kive kokku kanda, tahaks siis loota, et mõningad sõbralikke nõuandeid ei panda talle edaspidigi pahaks. Siis on ju ühine: võrsu näitlejate, juht- konna, omavalitsuse ja kõigi teatrilu viliste aatsetel ühistöö! Paides teater, mis suudaks igati väärikalt rahuldada kogu maakonna lavakunstilisi vajadusi!

Rahvapärimusi kirjanduslikust ja tõeli- sest Vargamäest

Vargamäe nimi on A. H. Tammsaare suur- romaania „Tõde ja Õigus“ igale eestlasele koduseks saanud. Ta on koos autori ja Eesti nimega ulatunud meie kitsastest piiri- dest ülegi, kui mõelda romaani kaunis ar- vukatele tõlgetele. Saksakeelne tõlge kan- nab koguni pealkirja „Vargamäe“.

Ühenduses selle omaseks saanud nimega kerkivad silmadesse ette romaani üksildased soosaard, kas võitlevad vargamäelased oma visa võitlust nii loodusega kui ka oma- vahelisel töö ja õiguse määratlemisel. Tule- vad meelde Järvamaa rabad ja künsad, Tammsaare talu ümbrus Vetepere külas — kujutletud Vargamäe reaalse eeskuj.

Vetepere ning Albu on viimastel aastat- el olnudki paljude kirjandusvõistluste mat- kajate pühapaigaks. Seda näitavad kas või need arvukad tihedasti nimesid täis kirju- tatud Tammsaare talu külalistesamatu le- heküljedki, kuhu läbisõitjad on jätanud end- ast mälestuse. „Seal ta ongi, see Varga- mäe“, võis lugeda romaani lauset Albu val- lamaja ees kirjaniku monomendi küljerel- jeefil. Ja selle teadmise elvusega astub matkaja kunagise soosilla lõppedes Vija- mäe nõlva mööda üles, kus ees avaneb vaa- de kahele talule ja vaasak kõrval — pea- aegu selja taga — valendab pähkeseipaste Järva-Mäe kiriku torn, mõne kilomeetri kaugusel üle soo ja metsa. See mägi pidi kirjanikul silme ees olema, kui ta oma ro- maanisarja sündmustikku kujundama haka- tase laes noorel Vargamäe Andresel näidata naisele nende tulevast kodu: „Seal ta ongi, see Vargamäe.“

Kuid miks just selline isekrallik nimi? Romaani esimeses köites jutustatakse meile seda nime seletav moisend. Varga- mäe talude väijamäe katnud kunagi pime mets, enamasti kuused. Kogu saart hütatud siis Kuusiksaareks.

„Metsa hävinemine Vargamäe seisnud ühenduses tema praeguse nime tekkimisega. Alguses olnud Kuusiksaarel ainult üks talu, praeguse Tagapere asemel, ja seda talu hüt- tud saare järgi Kuusikuks. Eland siin jõu- kas mees, kes olnud mitu paari veohärgi, ja nendega küttinud ta talvel ühe suure kuuse teise järel linna ja teinud rahaks. Metsaohut oli muidugi puskariga pimedaks löödud ja teised kõrvenurga mehed vaiki- eid, sest igatki talitsis ise Kuusiku vaname- he eeskujul, niipalju kui vähegi võimalust ja jaksu.“

Nii harvnes kord-korral Kuusiksaare mets. Naabrid naeravad ja ootavad pikisil- mi, et mis küll saab, kui ühel ilusal päeval selgub, et mõisa kunlus kuusik on kadu- nud. Romaanis esitatud muistend jutustab edasi: „Mida kõik pikisilmi ootasid, see saabuski lõpuks. Pikemat jahisõidut üks- kord talvel tulles arvas mõisasaaks heaks Kuusiku ja teiste üksikute talude kaudu koju sõita, liiatigi, et siit näis päris hea ja kõva tee käivat. Kuusiksaare alla jõudes eksiti pisut ja mindi mitte tallu, vaid selle salarästikku, kus saksale vastu tuli kaks paari veohärgi, saepakk peal. Peremees märkas õigel ajal saks ja putkas ise met- sa, nii et sulane jäi üksiku kohtu ette. Aga asi lõppes teistil kui keegi arvanud. Sest kui mõisasaaks, keda kui suurt naljahammast tunti, sulasest kõik oli kuulnud, mis vaja, käsutas ta esimese paari veohärgi ühes sae- pakkudega mõisa, laskis siis hobused üm- ber pöörata ja sõitis minema.“

Peremees saadabki ühe paari härgi mõi- sa, teise aga jätkab pakkide vedu linna ja nende müütmist, nagu poleks midagi juhtunud.

„Aga need, kes asjast kuulsid ja ammugi Kuusiku koha peale hammast ihusid, tõt- tasi mõisa teda saksalt endale paluma, sest nad arvasid, et vana peremehe päevad on loetud. Ent mõisasaaks tegi investava nio ja küsis, et kuhu see Vargamäe Jüri siis ise oma vanade päevade sees talab minna. Ja kui siis seda härgade ja saepakkude lu- gu meelde tuletati, ütles härra, et ega ta ometi lool ole, et ta mehe kohalt minema ajaks, kes laes paari härgi ära võtta, ilma et ta sellest hõbatakski.“

Nii oli mõienik see, kelle suust kuuldi esmakordselt Vargamäe nime. Ning uue ni- me ees taganeb vana, nismamuti kui kaob kuulus Kuusiksaare mets omavoliilise müüja sae tegevusest.

Sellisel põhjendatakse Vargamäe talude isekralliku nime romaanis.

Et A. H. Tammsaare oma teostes on sa- gedasti lähtunud reaalselt ning kasutanud tõsioluilisi isikuid ja olukordi, on tähelepa- nu juhitud ka tõelise Vargamäe nime pä- ritolule. Erialalistes kirjutistes on märgitud, et Vargamägi asub Koitjärve lähedal, Tal- lin-Aegviidu maantee ääres, ning et mägi olevat oma nime saanud sellest, et seal va- nasti vargad elanud.

Vargamägi asub Aegviidust umbes kuue kilomeetri kaugusel. Teekännul olev tul- p tähistab 58-nad kilomeetrit Tallinnast ja harutee pöörduv Koitjärve poole, kui keet metsa tee kulgeb mööda mõnekümne meet- ri kaugusel olevast lagedaks talutud mäe- seljandikust. Muid märkekindaid Aegviidu poolt tulles teele silma ei puutu. Juhuslik pilmaavangkra möödasõitev talunaine teab tõendades, et see olevat küll Vargamägi ja et „selle mäe kohta on üks raamat“.

Mäe harjal avaneb vaade kaugele üle metsalavade, eriti Aegviidu poole. Veergud võib märgata üksikuid liivavauke. Mets pole siit mäha lõigatud mitte ammu, känd pole veel mädanenud ja noored aseme- le kasvavad puud on alles paari meetri pik- kused.

Mägi olevat nime saanud tõesti varaste tõttu, teavad jutustada kohapealsed inime- sed. Küll juhuslikult satub kõrvu ka lugu metsavargusest ning hargadest. Et kirjanik Tammsaare Koitjärvel mitu aastat oma ven- na juures elas, pidi seegi rahvajutt talle tuttav olema.

„Härgade lugu on siit Kulli talust,“ ju- tustab keegi kirjanikule tol ajal lähedane vanaperenaine. Kulli talu on nimelt Varga- mäe ja Koitjärve vahelise tee kaldal, mäest umbes kolm kilomeetrit naad. „Praeguse Kulli peremehe vanaisa lõikas metsast pal- ke ja vedas linna. Igatkehe oli siis oma norm määratud, kui palju pidi puid linna vedama. Lõipreid tehti ka raudtee tarvis. Kulli peremees tegi palke ja müis neid oma looga, paruni teadmata. Härgadege veeti, hobuseid oli siis vähe.“

Eks parun tuli peale. Laskis bärjad eest ära võtta ja mõisa viia. Kõik ootasid, et Kulli peremees lastakse varguse pärast lahki. Üks naaberperemees läks kohe Kulli ta- lu rendile tahtma. Parun ütelnud: „Kes se- da on rääkinud, et ma Kulli peremehe lah- ti lasen? Ma toon temalt paari härgi ära“.

Ja tema ei räägi sõnagi!“

Ei rääkinud peremees midagi pärast ee- da ega parun. Jäigi nii. Praegugi on see sugukond Kulli talu peal.“

Ka Kulli talus mäletatakse veel kunagi- se peremehe metsavarguse lugu. Igatkehe ei seisa asi kuidagi ühenduses Vargamäe- ga. Vargamägi, nagu märgitud, on oma ni- me sellest saanud, et seal elasid vargad. Üks 79-aastane vanaperemees Koitjärve lähedalt teab jutustada:

„Seal tee ääres, kus Vargamägi on, ela- nud ennevanasti vargad. Neil olnud koopad. Enne, kui killavoorid ja viinavoorid läbi on läinud maanteed mööda Tallinna poole, siis nemad — vanemad inimesed ikka rääki- sid — on olnud, õngeridvad seljas, tee ää- res, püüdnud kraavidest kalu. Maanteekraa- vid olid muidugi tühiad. Vihmase ajaga oli mõnikord vett ka natuke. Nemad tegid mui- dugi oma vigureid.“

Mähe jäid kalapüüdjaid vahtima, sel ajal jälle teised vargad tühjendades moona- kormad ja viisid metsa. Sellest nad pida- nud elamagi. Mäe sees pidanud neil koo- pad olema. Nemad tööd ei tahtnud teha; eks ole praegugi niisuguseid inimesi.“

Huvitavaid pärimusteleid Vargamäe elanike kohta on hankinud Laane talu pe- remees Jakob Ploompuu, kes oma oma mater- jalist on varem ka ajakirjanduses avaldanud. „Metsavendade“ asupaigaks sai Varga- mäe ümbrus selle tõttu, et see oli eemal suurematest asulatest. Järvamaal Tallinna- minnes oli viimane teeäärne küla ja karja- mõis Aegviidu, järgmine aga 25—30 km Tallinna poole — Anjala, vaepeal ainult mõni üksik metsatalu. Lõuna pool ulatusid metsad ja sood kaugele Albuuse, Retlase ja Kosele, põhjas 30—40 km kaugusele Kad- rina kihelkonda. Soodla ja Valgejõe kesk- jookel olevaid rabasid ja loendamatuid soosaari kasutasid lügaosused põgenikud peljupaigana. Rahvamälestused teavad ju- tustada, et seal olnud varjuotseid küll kroonu, kuritegude kui ka teoorjuse eest. Elati siin metsavennana elu kas surmani või püüti soodsal juhul rannikult Soome pääseda.

Jutustajale on kõnelnud paljude aastate eest keegi vana eidekene, et tema olnud plikake, kui teda kord saadetud Koitjär- vesse Koitjärvel asuva tõi poole sõna vilma, et „rootsi mehed“ on nüüd tulnud, et võib-olla keegi metsavendadest soovib tulla nen- de laevadele. Sündmusest võib olla juba enam kui 100 aastat möödas.

Nii tuligi, et varjuotsijad pidid metsa vähestele andidele liia seotama, ja mindi toidupoolist hankima Tallinna vahet sõitva- te teekäijate vankeilt. Eriti suval poimud karta jälitamist, sest ei jäänud jälgi ja maas- tikku tundja võis kaduda lühikese aja ka- ugele soode ja rabade taha.

Hariikult püüdnud teekäija kavalusega vankest eemale meelitada, et oleks võimalik koorra seelaga tutvuda ja sealt vajaliku maha toimetada. Tavaline võid olnud: suure kruusaugu kaldal istub mees ja õngiteb. Nõõri otsa olnud liikiv plekiitüke seadud, nii et eemalt vaatajale paistnud, nagu saaks mees kruusaugust tõepoolest kalu. Undis- himoliki teekäija, kes vankest ükski jättes imet läks vaatama, kaotas aga õngitseja heaks vähemalt leivakotti.

Teinekord võinud jälle näha mehi kruu- saugust ootata vedamas. Päris korralik kala- not, nagu oleksid mehed joel. Teekäijad läinud mehi hurjutama, et need niisuguse komiteiga aega viitavad. Kalu ju liiva seest ikka ei saa. Noodavedajad vastu: „Kui meie ei saa, eks siis meie lapsed ikka saa.“

„Lapsed“ aga kergendasid vaevalgi teekäi- jate kormaid.

Keegi Järva mees jutustanud, et läinud suvel palava ilmaga koorra kõrval Tallinna poole. Korraga päeb, et sammum viisküm- mend teest eemal kõrge kuuse otsas ripub 10—12 meetri kõrgusel mees, jalad ülespoole. Teekäija arvanud esiteks, et mõni karja- pois sel kombel oma osavust näitab. Kuid veidi maad edasi näeb teekäikni samasu- guist pilti: mees, jalad ülespoole, kuuse lad- vas rippumas. Siimiteb nüüd juba hoolsa- lalt ja näeb, et päris habemega mees. Lähed ligemalt vaatama, kuna hobune koor- moga omapead edasi liigub. Mees puu otsas, aga ei liiguta oimugi, ainult silmad hilga- vad ja on naba, et inimesel elu sees. Teekäija hurjutab ja meelitab, aga ei saa rip- pujalt ainsatki sõna. Tarvis rutata koorrale järele. Pole hobusest kaugele maha jäänud, aga kui järele jõuab, näeb, et kõige peal- me vijakott puudub.

Korra liikunud mõisa viinavoor samal maanteel Tallinna poole. Ühe metsakänu tegant kostab suur ähkimine ja vandumine. Kohale jõudes nähakse kaht meest elu ja surma peale käsitli kisklemas. Kumbki tõendab, et tema õigus olevat ja et asja ni ei või jätta. Mehed kogunevad kakelele ümber ja püüavad neid rahustada. Hobused liiguvad aga viinakoormatega edasi. Kui kakejad on lõpuks leppimisele sunnitud, on mehed paar versta hobustest maha jäänud ja alles õhmalaj selgub, et üks vaat piiri- tust puudu on. Rahvajutt kõneleb, et selle otsimise ei andnud mingeid tulemusi, vaid et metsavennad võisid eeskordsest saagist terve aasta mõnu tunda.

Seesuguste sündmustega sai koht kuul- seks ja mägi nimeks Vargamägi. Siit mööda minnes kogunesid teekäijad salkadesse ja kaituisesid üla võõrast.

Vargamäe metsavendadel olnud ka oma juhid, üks olnud Prontus. Tema korraldanud oma meeslele isegi väljõpet. Kui mees puu otsast alla hüppas, pidi suutma kohe jook- ma hakata.

Prontus käinud ka aidauste kallal. Aga tema muud ei võtnud kui toidunaineid. Aida rästasse siidunud ta kõiega paraja palgi ja selle otsaga pöörutanud seni, kui aidakee lahti sai. Kui majarahvas õsael niisugust koppimist kuulnud, öeldud: „Ah, va Prontus! Ei maksa väli minnagi, ega ta muud võta kui natuke toidunaineid.“

Nii on tõelise vargamäe nimi enda üm- ber säilitanud arvutud rahvapärimusi met- savendadest ja rõvõitlast. Lähedasaavast Vargamäe talust, mis ka veel paarikümne aasta eest alles oli, ei teata rääkida midagi erilist. Kirjanik oma romaani ei saanud ka- sutada jutte teerõvõitlast, sest meile tuntud kirjanduslikku Vargamäe ühendab viimase- ilmaga ainult väevana „soosild“, mida ka- sutas väljapääsuks ainult kõige lähedase- mah rahvas. Vargamäe nime põhjenduseks jätaks juba ka Kulli peremehe metsavarguseloo kasutamisel.

H. Salu

Saatesõnu Paide teatri sünnile

Paide rikastus neil päevil uue avaliku kultuurirastuse võrra. Kohalikele lava- kunstiharrastajate eestvõtte, linnavalitsuse aktiivsel kaasabil ja Haridusdirektori toetusel on kutsutud üles Paide teater. See- ga leidub nüüd sis peale Haapsalu kõigis Eesti maakonnalines oma teater.

Heites pilku Paide teatri tekkimisele, näeme, mis miniatüürselt esinevat sama protsessi, mis meile suurtähtselt ajalool. Oid ju nii „Vanemuine“ Tartus kui ka „Estonia“ Tallinnas, algset vaid vähenõu- likud laulu- ja mänguseltsid. Alles rahvus- likkude kultuuripühete areng ja kunstiliste vajaduste muutumine vaimse „igapäevase leiva“ küsimuseks põhjustas nii siin kui seal omateatri algete tekkimise, alguses as- jaarmastajate ettekannete abil, hiljem pool- kuteleise trupina, millest ajajooksul võrsu- did tänapäeva täiel kunstikõrgusel seisvad kutselised ansamblid. Paide teater peatub praegu selle orgaanilise arenguteise teisel etapil. Rakendades esialgu kutselisele pea- misel juhtkonnas, on sellega loodud alus ka andekamate asjaarmastajate edutamiseks kut- seliste ridadesse, kuivõrd seda põhjustavad arvutuse puhastustelise läbikünnid töösa- vutused ja võimaldab majanduslik kande- jõud. Et seejuures eriti ühel teatril tuleb peatõhk panna noorte jõudude igapäevasele kunstilisele arendamisele, kasvatamisele ja väljaõppele, on küllaltki selge, millega lan- geb teatri kunstilise juhi kogenud õlgadele suur ja vastutusrikas ülesanne.

Uus teater esindab meie omdes võrdle- misel uudet kogukondliku teatri tüüpi. See on usaldustunnistuseks Paide teatrisõprade senisele tööle, ühtlasi aga veelgi suuremaks kohustuseks tuleviku suhte. Kiitast aja- viite ja meelelahutuse tarbide teenivast era- asjast on eksisteeriv näiterühm sellega kas-

vanud ühiskondlikuks teguriks, millise töö edukusest on õigustatud huvi tundma ja aru nõudma iga maksumaksja kodanik ja millisel nõutakse ka meie üldsest edasi- viivaid kultuurilisi teeneid.

Viimase sihi saavutamisel on teatril üheks tähtsaks vahendiks hästi koosta- tud repertuaar. Siin ootame Paide teatrit, et ta vahendaks eesti ja teiste rahvaste näitekirjanduse paremaid saavutusi peale oma kodulinnas ka Järvamaa kaugematele kolgastele. Oleme veendunud, et reper- tuaar ei tohi kujuneda kerge ajaviite kaa- lultuul või hoolituse arvamisega: „Eks ma- le kõlba kõik!“ Teater ei tohi olla kohati alles vähemtesidiku publiku (meil on ni- meil küllaltki suur osa publikust õigusega ka nõudlik) juhitav, vaid ta peab ise pub- likut kasvatama ja juhtima meile rahvus- kultuurile väärtlikeks vaimus. Iga uue lavas- tusega peab teater püüdma pakkuda midagi positiivset, mis kõneleks eestlase südamele ja hinge, mis tugevdaks meie kõlbil hoi- kut tänapäeva raskustes ja mis aitaks meid neid viimaseid ka tõeliselt ületada, mitte ainult hetkelise naerupuhangu suitsukatte taha varjata, kus nad peagi jälle esile ker- kivad. Teater olgu meie rahvusliku elutähe organisatsioon, võitlusloonu jõustaja, kodu- ja inimsuuseadete süvendaja — lühidalt kõigi nende õhtumaiste hingeväärstuste kol- deks, mille nimel käib praegu meie olemas- oluvõitlus ida vastu. Nõnda kaotab olevi- kus ka oma teravuse igivana vastuolu draa- ma ja komöödia vahel. Küsimuse asemel: kumba eelistada? — astub teine ja oluli- sem: milliseid loovaid ja viljastavaid im- pulse pakub meile üks või teine lavateos, olgu see siis milliseist kirjanduslikust lähes.

Iga algus ütlebake olevat raske. Loomu- likult kehtib see vana tõde ka teatri alal. Kui siis uue teatri esimestes sammudes peaks esinema veel teatavat ebakindlustust või koguni libastumist, ei tohi me neilase suhtuda selle karmi nõudlikkusega, mida

